

Verhalend ontwerpen

1 januari 1988

Auteur: Erik Vos

Volume: 19

Nummer: 2

Pagina's: 25-34

Documenten

- [moer_jrg19_018.pdf](#)

erik vos verhaallijnen verhalend ontwerpen bij educatief ontwerpen staat altijd de klassepraktijk centraal maar het gaat er ook om dat de leerkracht zich aanwent te kijken achter die praktijk voordat een onderwijsinhoud vorm krijgt is er al een aantal keuzes gemaakt bij het selecteren van inhoud en bijvoorbeeld verhalend ontwerpen is zo'n techniek waarbij kennis over het schrijven van verhalen wordt gebruikt om onderwijs te ontwerpen in dit artikel beschrijft erik vos in de vorm van een dialoog hoe twee educatief ontwerpers samen op zoek zijn naar de meerwaarde van het verhalend ontwerpen de voorbeelden hebben betrekking op het basisonderwijs maar de techniek is met weinig moeite te vertalen naar alle vormen van onderwijs achter de techniek gaat een attitude schuil of beter gezegd een manier van denken de verhalende ontwerper is op zoek naar een ingang bieden voor vertaling naar de verhaallijnen die de samenhang kunnen brengen tussendaarentegen loopt onderwijs waarin de inlossende feiten maar verhaallijnen leiden niet plot helemaal ontbreekt een groot risico te falleren zalke lijkt tot beteronderwijs daarvoor is len de techniek van het verhalend ontwerpen ook een plot nodig die een handvat biedt om kan de leerkracht op het spoor zetten van de betekenis van de onderhanden genomen menhang in de stof al was het alleen maar leerstof te doordenken omdat hij zij zichzelf dwingt na te denken over de verhalende ontwerper kan zich laten inspireren het belang van het onderwerp in die zin gaat rendoor besloten de onderwijsinhoud en zoals het om het ontwikkelen van een attitude die de dialoog laat zien maar ook door de buiten bijdraagt aan het maken van bewuste keuzes schoolse werkelijkheid of ervaren de kindere voor het al dan niet aanbieden van onderwijs renebrengen niet iedereen gevonden plot zal inhouden 25 stel een verhaal heeft de volgende opbouw rare constructie vind ik dat 1 de held redt een jonkvrouw ik zou die held eerst maar eens geboren laten 2 de held trekt er op uit worden en dan chronologisch toewerken naar 3 ze leefden nog lang en gelukkig het gelukkige eind 4 de held wordt geboren waarom vraag je dat wat denk je dan nou ik denk dat in het basisonderwijs zo'n ja dat idee krijg ik steeds vaker sinds ik me soort opbouw vaak voorkomt verdiep in de techniek van het verhalend alsof het alleen om de feiten gaat die de kindere ontwerpen rene moeten leren en dat het verband er-tussen helemaal toevallig is heb je een voorbeeld bij de hand zeker kijk hier heb ik

een deeltje van de methode taalaktief met een hoofdstuk over communicatie kijk je daar naar met de ogen van een verhalenverteller dan verbaas je je zie jij bijvoorbeeld de verhaallijn in 1 de communicatie tussen een verkeerstoren en een vliegtuig 2 je moeder die je binnenroept 3 de vraag hoe oud Klaas Bergsma was toen hij 32 meter naar beneden viel 4 een rebus 5 een toneelstuk over een talentenjacht 6 en verder dialect bargoens pictogrammen enzovoorts je voorbeeld lijkt in derdaad wel op dat verhaal k gwk a en dvp t van de held die eerst een jonkvrouw redt en pas daarna wordt geboren bep ik denk dat methodenschrijvers nogal vaak les 5 eo 6i j elkaar sen maken volgens een bepaald schema k teken het hiernaast b rq v tipr w px i kijk eerst bepaalt men thema en doel dan gaat men invullen dat leidt tot lesjes die wel te 3 sje eyjt 4 met het doel te maken hebben maar niet met elkaar 26 p recies een sterk voorbeeld daarvan vond ik in een methode voor aardrijkskunde waar mensen worden hier heb ik een deeltje voor groep zes het hoofdstuk Nederlanders werken op het water in een verhalend ontwerp zouden wij daar wel raad mee weten denk ik want het is nogal een dramatisch gegeven kijk nou eens hoe men in deze methode begint 1 de titel van het hoofdstuk dus de aankondiging dat het over het werken op water gaat 2 les 1 de voornaamste waterwegen zijn en dan volgt een opsomming ja dat is een typisch voorbeeld van dood onderwijs in een verhalend ontwerp zou je juist naar iets zoeken dat de aandacht van de kinderen er toe wekt voor het onderwerp maar dat kan pas als je eerst hebt nagedacht t w ukc i hhou dp lt ss l rgrgv hth over wat is eigenlijk het verhaal bij werken brylcwo a kp op het water on de wer o i al a s gf bd ah y s u w i c ee tlol z welka r wde gwe het vinden van het verhaal de plot is dus k aaw tvega 9 nf o aw acr r de eerste stap pas als het verhaal de moeite waard blijkt kun je gaan zoeken naar een in gang de eerste les maar daar houden we ons in dit stadium nog niet mee bezig dat is een kwestie van uitwerking toch zie je steeds het omgekeerde gebeuren laatst was ik in de klas tijdens een geschiedenisles die de leerkracht gaf volgens de methode vragen aan de geschiedenis uit mijn verslag we rennen langs de plaatjes hier en daar iets oppikkend zo ontstaat enige onafhankelijke en niet erg interessante wetkennis in Djarmo waren de mensen niet godsdienstig in oer wel want daar stond een tempel irakezen hebben betere tanden omdat ze geen vijzels gebruikten voor het vermalen ja waarvan ook alweer in Djarmo waren alle huizen gelijk we zien het plaatje misschien waren dus in Djarmo ook alle mensen gelijk in oer had je al schrijvers schrijvers waren belangrijke mensen omwille van een goede oogst werden vruchtbaarheidsbeeldjes gemaakt hoe het schrift is ontstaan uit tekeningen van wat je wilt besc h rijven ontstaat het spijkerschrift 27 nadehlce4 ove 4 e belcw 9 ja hier zie je dat het verband tussen de fei cl vah hek or der wer a weit v5 i c r b el un9rtj k a ten helemaal ontbreekt de leerkracht heeft uja ar o w a uk je h er lb daar helemaal niet over nagedacht ik denk p b k rokk2 n rv op tp za vj aarov d p b h2f 44cv wen niet dat die kinderen iets geleerd hebben o pxioc een verhalend ontwerper zou vragen wat is eigenlijk het verhaal wat is de plot zo kun je het belang van een onderwerp identificeren welke r ho u dev llkstrerev tie belou g ah e f toch is dit wel het moeilijkste onderdeel van deze ontwerpstechniek laten we het zelf eerst maar eens proberen we hebben nu drie onderwerpen genoemd communicatie werken op het water en de

geschiedenisles laten we daar het belang eens van identificeren dus de plot zoeken zullen we over een kwartier weer bij elkaar komen ja ik heb wat ik ben met het moeilijks te onderwerp begonnen de geschiedenisles want daar zitten latid-kaar ter otae iieol door al die losse feiten nogal veel verhalen ooo iwar ai lecl4 h hale w a4d yroev in ik heb nog even door de methode gebladerd en zag toen een landkaart waarop het was in de 19e eeuw heel het gebied van wat we nu turkije en libanon noemen zo'n 7000 jaar geleden heel anders zag er uit nu heel groen is de tegenwoordige landkaart van dat gebied is helemaal geel daar zit een plot in denk ik ja dat lijkt me interessant maar heb je nog verder nagedacht over die plot bij mij roept de vraag naar het verhaal tussen die twee landkaarten wel wat op het is eigenlijk het verhaal van hoe elke cultuur ingrijpt op de omgeving en hoe daar een verloop zit van nomaden volken die aan landbouw beginnen en telkens verhuizen als de grond uitgeput is dat heeft natuurlijk rechtstreeks te maken met het ingrijpen op de omgeving anno nu 28 precies die eerste landbouwers konden trouwens om te beginnen de gevolgen niet overzien voor hen want was de wereld groot genoeg bij het kappen achtte de kap van tropische regenwouden vandaag de dag ligt dat anders dat hoort ook bij deze plot je zou trouwens ook wat dichterbij kunnen blijven neem bijvoorbeeld de verandering van het landschap van drenthe van komelk tot yper en de ijstijd tot nu en tot overmorgen alle ivoren beelden en de bossen in drenthe zijn aangeplant ook op de rivier de zandverstuivingen die de weinige vruchtbaar zandrijke bodem van de rivier de zandverstuivingen waren weer het gevolg van de roots toevoering van de rivier de zandverstuivingen vort de rivier dus hier is de plot waar ik een ontwerp bij kan maken 1 verhaal over de rivier de zandverstuivingen hebt dus nu een plot gezocht en het onderwerp benoemd bij de plot heb je nog een te na de oohcf elcwj vac het over de aeryo genstelling opgenomen terecht want dat was de rivier de zandverstuivingen hoort bij deze techniek na het zoeken van de taaarow ioucuhyb ehroic k ev plot probeer je tegenstellingen te zoeken om n otre n zy jaa rovolo24 ol icxol rw u het onderwerp zo scherp mogelijk in beeld te brengen de gedachte is dat in elke roman zoeken v acv cl eust lla en in elke film een tegenstelling wordt gewerkt weke fecl ex ellw covht i vo et t lo t naar uop v tegenstellingen die voor kinderen aantrekkingen hebben zijn bijvoorbeeld 3 j h ol de n 2o ekpx e v u ev goed slecht groot klein liefde haat v e i c b ci citl v r angst veiligheid en jij hoopt dat de tegenstelling natuurcultuur aantrekkingen c w elke ihho t deu z llkst r2v i1pr1 ho a 9 heeft op kinderen waarschijnlijk omdat het wel kan zijn dat voor kinderen een ontdekking zal zijn dat veel in de wereld van wat ze als de natuur hebben leren kennen unllou d2v zo ci rrcw erttn nen ontstaan is door ingrijpen van mensen slat ols 0 h tw z ck2 l kg in nederland is er bijvoorbeeld geen plekje hoe klein ook dat niet door mensen is ingericht misschien zou je dus eerst eens met de kinderen moeten gaan kijken of dat klopt in hun eigen omgeving maar goed we gaan er nu maar even van uit dat de leerlingen dat bewustzijn al hebben wat doe je dan verder met die twee landkaarten de volgende stap is dan het uitzetten van een verhaallijn eerst ga je op zoek naar welke inhouden illustreren het belang van het onderwerp of naar

welke onderwerpen geven kinderen toegang tot het onderwerp de twee landkaarten de gele en de groene zouden zo'n goed begin kunnen zijn daarna ga je op zoek naar inhoud waarvoor kinderen steeds meer zic h t krijgen op de plot ik kan me voorstellen dat je gaat kiezen voor een verhaallijn rond 1 de groene kaart de gele kaart 2 het kappen van bossen door nomadenvolken die voor h et eerst aan landbouw gaan doen daar 29 kun je kindere n trouwens ook in letterlijke zin een goed verhaal over vertellen 3 de op sommige punten opvallend vergelijkbare situatie bij het huidige kappen van tropische re genwouden daar kun je gemakkelijk bijvoorbeeld dia s over vinden 4 het conflict dat bij 1 wordt opgeroepen en tussen 2 en 3 al wat wordt uitgewerkt kun je daarna m issch ien interessant maken door bijvoorbeeld de ontwikkeling van het landschap in drenthe met de kinderen in studie te nemen en meer heb je nog niet gezegd als we nu een brainstorm houden zullen we nog wel heel wat meer relevante inhoud vinden die kunnen dan de verhaallijn versterken ja de techniek komt nu al een beetje in werken op het water daar zag ik wel iets in beeld kijk ik heb dit opgeschreven maar kun je nu eerst vertellen wat jij ge maakt hebt we kav op daar heb je weer hetzelfde van de plot waarin het belang van het onder c toxr werp is aangegeven en de tegenstelling die plo f in de plot naar voren komt ik heb nog geen inhoud gezocht en geselec hoe s u y o rxe sl1 e e ov e a 44 Ou dsrc u y t gacwcu teerd zoals jij deed maar het ligt wel erg cee vk eu ni ek nooctz t voor de hand om met de actualiteit te begin ow ott co curr w g cc baa s nen een kranteartikel o ver vissers die hun h w jgt ej uoor wrq th g ta i eo g eer xw y d c3 a ar bijvangst niet mogen verkopen of over het g wed k cvc o w dax 4l mee plan om een kwart van de vissersboten op te drpa cjt ei 9 k rylkr doeken die kranteartikelen geven toegang tot de plot in dit geval vroeger leerde ik op de lagere schoo l welke zeker manieren er zijn om te vissen maar dan is die informatie ingebed in het i k h erinner me iets van allerlei soorten netten verhaal investeren of saneren als de ver voor verschillen de soorten vis schillende manieren van visvangst daarmee dergelijke feitenkennis komt die in j ouw verband houden besteden we daar zeker aan ontwerp nog aan de orde dacht aan trou wens ook topografie hoort erbij minstens moetje met kaarten u itzoeken waar de vissers tegenwoordig helemaal heen varen om nog iets te vangen die reis maken we het verschil met jou w lagere schoolkennis is dat de feitenken nis nu in een betekenisvol ge heel is opgeno men 30 doen we nog wat aan communicatie uit die goed idee laten we de lezers vragen het zelf taalmethode ik bedoel je weet toch dat we eens te proberen met een onderwerp dat ze in het tijdschrift moer aan het praten zijn na aan het hart moet liggen ik h eb het vol we worden vooral gelezen door taaldidactici gende voorstel voor een schema dat helpt bij d aar zijn er vast wel bij d ie verschillende verhalend ontwerpen manieren weten om een verhaallijn op te communicatie hoe kun je daar verhalend bij b ouwen bijvoorb e eld ontwerpen wie het wil proberen is hierbij u itgenodigd corv m wwvc uh e t c9ew bet lvt9 2 ik eer s t omga ny 4v b rotin stvrwtp k da kalot d aarv ct oe caa ttz3h i r a d an oedec e er v e hwlp xw rv aak p s v l n1of c1 a z k 7 v r 1 rk a ar anaersfo cthb c r communicatie is wel een heel groot onder bcdoeet v g by belioeli y werp hoor en het schema is wel erg leeg je kunt het in deze vorm gebruiken als een b nel lcx o zaqw handig nieuw notatieschema bij helk oor ly k

belwt rly k les sen voorbereiding ik wil p roberen of ik h iernaast wat tegenstel
belee o ovtible2 d lingen op kan schrijven die aan de plot en ch v eci t de verhaal-
lijn vorm kunnen geven 31 ja daar help je me wel mee op weg en de lezer
misschien ook maar ik vraag me nog af zit er niet nog een veel grotere tegenstel
ling achter communicatie l e ve dood het lijkt me dat communicatie van levensbe
lang is was het niet de zonnekoning die op nogal gruwelijke wijze uitprobeerde
wat er gebeurde met een kind dat niet met taal in aanraking kwam ik zou het
moeten opzoe ken maar volgens mij ging dat kind dood als ik het terug kan vinden
heb ik misschien iets dat toegang geeft tot een plot waar ook jouw tegenstellingen
zeker bij horen laten we het erop houden dat de meest we en terugdenkend aan
de methodes die we zenlijke tegenstelling is die tussen leven en bekeken we ont-
dekten een kader waarbinnen dood en hopen dat de lezer het met ons onsamen-
hangende weetjeskennis zinvol eens is werd ik maak me sterk dat veel leerkracht-
en m aar nu zou ik het wel eens willen hebben het met ons eens zijn en ik ben be-
nieuwd of over de sterke en zwakke kanten van verha ze tot dezelfde bevindingen
komen als wij als lend ontwerpen ze zomaar een paar leerlingenboeken bekij wat
ik zelf heel sterk vind is jezelf dwingen ken dat zou ik wel eens willen weten tot
het zoeken naar de plot naar het belang van het onderwerp eerst in het algemeen
en dan s pecifiek voor je leerlingen als je in termen van doelstellingen denkt loop
je het gevaar dat je je wel richt op de vraag wat je wilt bereiken maar dat de
waarom vraag buiten beschouwing blijft dat voorkom je in ieder geval als je de
techniek van het verhalend ontwerpen gebruikt wat ik vooral belangrijk vind is dat
je al daar heb ik nog een mooi voorbeeld van verhalend ontwerpend een goed cri-
terium in laatst probeerde ik verhalend ontwerpen met handen krijgt voor het se-
lecteren van een paar leraren iemand nam de boerderij leerinhouden als onderw-
erp er ontstond een ijzersterke ik bedoel deze techniek stelt je in staat ge verhaalli-
jn voor de bovenbouw van een motiveerde keuzes te maken voor het wel of basiss-
chool niet aanbieden van leerstof als ik nu zeg dat het ontwerp begon met een let
wel dan heb je de lessen nog niet maar krantebericht waarin de minister zegt dat
in ieder geval het kader waarin de lessen zin misschien wel een kwart van de bo-
eren weg vol zouden kunnen zijn en wat niet in de moet dan begrijp je de plot wel
maar op plot past kun je gewoon elimineren het laatste moment verzon iemand
nog dat je ook nog een kartonnen doos mee kon nemen met daarin een pak melk
klompen gedroog de koemest en zo 32 dat had met deze plot niets te maken mis-
schien wel als je had gekozen voor de tegen stelling vroeger nu maar je merkt dat
leer krachten de neiging hebben de kracht van hun onderwijs te zoeken in de
leukigheid van de presen tatie en daar gaat het niet om na tuurlijk is het wel van
belang datje bij het vaststellen van de plot rekening houdt met de leeftijd van de
leerlingen en datgene wat eerder in de klas aan de orde is geweest het allersterk-
ste punt van verhalend ontwer nou draaf je wat door we weten nog niet of pen is
voor mij als je bij een onderwerp verhalend ontwerpen zomaar op alle vakken
geen plot kunt verzinnen is het onderwerp is toe te passen maar bij twee onderw-
erpen geen onderwijs waard want dat gaat nergens lukte het snel en misschien
hebben de lezers over ook een prachtige plot bedacht bij dus verhalend ontwerpen
gaat de school rij communicatie ke leerstof opleveren zie jij trouwens nog zwakke

punten ja de werkvormen en de evaluatie daar voegt verhalend ontwerpen niets nieuws aan toe het blijft aan de leerkracht bij het onderwerp geschikte werkvormen te kiezen evaluatie kan goed plaatsvinden aan de hand van de vraag wat kan ik doen om erachter te komen of kinderen al achter de plot zijn gekomen en ik heb ook nog een paar vragen wat hebben we het eerst de plot of de tegenstelling of zit ten die twee al vlak naast elkaar klaar in je hoofd als je jezelf hebt aangeleerd onder wijs met ogen van de verhalend ontwerper te bekijken zouden leerkrachten niet al te gauw gemakkelijke al te brede tegenstellingen als uitgangspunt nemen zoals bijvoorbeeld de tegenstelling vroeger nu die in zijn algemeenheid natuurlijk op enorm veel onderwerpen past mijn tweede vraag zijn alle onderwijsinhoud in verhalen te gieten of vinden wij dat dat zou moeten en kun je niet gaan overdrijven altijd maar overal een verhaal achter gaan zoeken nee wat dat laatste betreft ben ik het niet met je eens ten slotte gaat verhalend ontwerpen vooraf aan de werkelijke les het belang van de plot bedenkt de leerkracht al dan niet in dialoog met collega's en als het niks wordt of als de kinderen nog niet genoeg basiskennis hebben dan bewaar je je idee een tijdje dus kinderen worden er in eerste instantie helemaal niet mee lastig gevallen wat de rest van je vragen betreft ik wil het er graag nog eens met je over hebben ik denk dat we t erover eens zijn dat verhalend ontwerpen een aanwinst is voor het ontwerp repertoire van leerkrachten daar zullen we het voor vandaag maar bij laten voor wie meer wil lezen verhalend ontwerpen is ontleend aan egan's artikel 'teaching as story telling' in 'anonymistic approach to planning teaching in journal of curriculum studies' 17 1985 4 een eerdere verwerking van egan's artikel is te vinden in 'vos erik peter dekker's fred goffree 'educatief ontwerpen 2' story telling bij onderwijsvoorbereiding en methodiek analyse in 'id tijdschrift voor lerarenopleiders' 8 1988 2 33 een scenarioschrijver over verhalend ontwerpen het voorige artikel 'verhalend ontwerpen legden we voor aan aernout cohen tervae' aernout doet voor de 'pg lobo' onderzoek naar de deskundigheid van schrijvers van film scenario's ook op basis van eigen ervaring we denken dat scenarioschrijvers vakmanschap in huis hebben dat we kunnen inzetten bij het verhalend ontwerpen van onderwijs hier is aernout's reactie bij eerste kennismaking met verhalend ontwerpen dacht ik dat zal wel gaan over hoe je kinderen een verhaal vertelt maar dat bleek niet het geval bij verhalend ontwerpen ga je er in mijn termen van uit dat onderwijs een dramatische eenheid van handelen is daarin schuilt de overeenkomst met het ontwerpen van een scenario de beschreven werkwijze past dus heel goed bij die van de scenarioschrijver ook bij het schrijven van een scenario zoekt men immers naar een plot naar een tegenstelling en naar een verhaallijn die drie vormen inspirerende hindernissen bij het ontwerpen vanuit mijn kennis over het schrijven van scenario's zou ik aan plot tegenstelling en verhaallijn nog wet iets willen toevoegen de premisse het karakter en het conflict een korte toelichting in de regel gaat een scenarioschrijver aan het werk rond een of meer hoofdpersonen die aan het eind van het scenario op een bepaald punt binnen de gekozen tegenstelling uitkomen waar precies dat omgeschrijfje in de premisse een bepaald karakter hebben dat past bij de premisse in een conflict komen dat bepaald wordt door de gekozen tegenstelling het lijkt nu misschien of ik verhalend ontwerpen nog

moeilijk er aan te maken ben maar in feite komt mijn aanvulling erop richt je ontwerp in rond echte mensen | 34